

The Greek Review of Social Research

Vol 42 (1981)

42-43

Η αυξανόμενη αφομοίωση της "νέας" μικροαστικής ελληνικής τάξης στη Νότιο Αφρική

Βαγγέλης Μάντζαρης

doi: [10.12681/grsr.417](https://doi.org/10.12681/grsr.417)

Copyright © 1981, Βαγγέλης Μάντζαρης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Μάντζαρης Β. (1981). Η αυξανόμενη αφομοίωση της "νέας" μικροαστικής ελληνικής τάξης στη Νότιο Αφρική. *The Greek Review of Social Research*, 42, 145–152. <https://doi.org/10.12681/grsr.417>

ή αυξανόμενη αφομοίωση της «νέας» μικροαστικής ελληνικής τάξης στή Νότιο Άφρική

του
Βαγγέλη Μάντζαρη

1. Ιστορική αναδρομή

Γιά να αναλυθεί ένα κοινωνικό φαινόμενο που παίρνει τρομακτικές διαστάσεις με συνέπειες καταστροφικές για τὰ μέλη μιάς μεταναστευτικής μειονότητας—στήν προκειμένη περίπτωση ή αδελφόμενη κοινωνική απορρόφηση τής «νέας» μεσαίας τάξης τών Ἑλλήνων μεταναστών στή Ν. Ἀφρική—νομίζω ότι τό πρώτο πράγμα που πρέπει νά εξετασεί και διερευνηθεί είναι οί κύριες φάσεις που ή συγκεκριμένη μειονότητα έχει περάσει.

Πρέπει νά ερευνηθεί—δχι λεπτομερειακά σ' αυτή τήν περίπτωση—ποιές ήταν οί κοινωνικές συνθήκες που οί Ἕλληνες αντιμετώπισαν στίς διαφορετικές περιόδους τής νοτιοαφρικανικής Ιστορίας, κάτω από ποιές συνθήκες οί πρώτοι Ἕλληνες μετανάστες έφτασαν στή Ν. Ἀφρική, ποιοί ήταν οί παράγοντες ώθησης (push factors) για τή μετανάστευση, και ποιά ήταν ή διαδικασία και εξέλιξη τών κοινωνικών θεσμών που αποτελούν τήν κοινωνική δομή τής μειονότητας αυτής. Μέ άλλα λόγια, στήν προκειμένη περίπτωση, νομίζω ότι μιá ιστορική αναδρομή δέν είναι μόνο χρήσιμη, αλλά αναγκαία.

Μιά Ιστορική αναδρομή τής ελληνικής μετανάστευσης και τών προβλημάτων που αναφέρθηκαν παραπάνω περιέχει τεράστιες δυσκολίες για δύο κυρίως λόγους. α) Ἐλλειψη βιβλιογραφίας, δχι μόνο επιστημονικής αλλά έστω και πληροφοριακής και β) πρωτογενείς πηγές προερχόμενες από τούς πρωτοπόρους μετανάστες που δέν βρίσκονται πιά στή ζωή. Ἐτσι, μοναδικές πηγές είναι οί ελληνικές εφημερίδες (ή πρώτη ιδρύθηκε στό Johannesburg τό 1913) και διάφορες συνομιλίες με παλιούς μετανάστες.

Ο Κ. Νικολαΐδης¹ σημειώνει ότι στό 1956 υπήρχαν περίπου 10 Ἕλληνες στό Cape Town. Οί πρώτοι Ἕλληνες ήταν ναυτικοί που άποφάσισαν νά δουλέψουν στό ορυχεία χρυσού στό Transvaal. Στά 1888 υπήρχαν περίπου 20 Ἕλληνες στήν πόλη Kimberley, πρὸς ἀναζήτηση διαμαντιών και στό Johannesburg περί τό 1896 υπήρχαν 70 Ἕλληνες, ἰδίως Πελοποννήσιοι. Στό Cape Town, όπου στό 1891 υπήρχαν περί τούς 15 Ἕλληνες, ιδρύθηκε και ή πρώτη ελληνική οργανική ένότητα (στά 1898—«Σύλλογος ἀλληλοβοήθειας»—).

Μετά τόν πόλεμο τών Μπόερς στό 1902, ιδρύθηκε ή πρώτη ελληνική κοινότητα στό Cape Town, όπου άρχισε νά χτίζεται και ή πρώτη ελληνική εκκλησία.

Η πρώτη μετακίνηση πληθυσμού από τό Cape Town πρὸς τό Transvaal σημειώθηκε στό 1904, ὅποτε τὰ 3/4 από τούς 1000 περίπου Ἕλληνες τής πόλης μετακινήθηκαν πρὸς τό Transvaal λόγω καλύτερων συνθηκών ζωής και ευκαιριών άπασχόλησης (χρυσωρυχεία).

Ἐτσι, βασισμένοι στό βιβλίο του Νικολαΐδη, μπορούμε νά ανεβάσουμε τόν ελληνικό πληθυσμό τής Ν. Ἀφρικής σέ 1.600. Οί κύριες ομάδες μεταναστών προέρχονταν από τίς φτωχότερες ελληνικές περιοχές (Πελοπόννησος, Θεσσαλία, Ἰόνια νησιά και Νησιά του Αἰγαίου). Οί παράγοντες ώθησης ήταν πρωταρχικά

1. Κώστας Νικολαΐδης, Ὁδηγός τών ελληνικῶν κοινοτήτων εἰς τήν Νοτιωτέραν Ἀφρικήν, Johannesburg (1923).

κά οικονομικοί. Ἡ αὐξανόμενη πενία τῆς Ἑλλάδας λόγω τῶν γνωστῶν συνθηκῶν οικονομικῆς υπανάπτυξης, ἡ μεγάλη ὑπαρξή ἰδιοκτησίας γῆς φεουδαρχικοῦ τύπου, ἡ ἀνυπαρξία βιομηχανικῆς ὑποδομῆς καθὼς καὶ τὰ δημογραφικά καὶ οικονομικά προβλήματα πού συσσώρευσε στή χώρα ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή, ἦταν οἱ κυριότεροι παράγοντες ἀθήτησης γιὰ μετανάστευση.

Ὁ Emil Added² σημειώνει ὅτι 85% τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν τοῦ '30 ἦταν μικρομαγαζάτορες (café owners), καὶ λαχανοπώλες. Αὐτὴ τὴν περίοδο, ἡ προσοχὴ τῶν μικροἰδιοκτητῶν στρεφόταν ἀπλᾶ καὶ μόνο, ὅσον ἀφορᾷ τὸ οικονομικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας τους, στὸ νὰ κερδίσουν μόνο τὰ πρὸς τὸ ζεῖν, ἐννοῶ ὄχι τὸ κέρδος τὸ βασισμένο στὴν ἀρχὴ ἐπιτευξῆς καπιταλιστικοῦ κέρδους.

Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ πρωτοπόρου Ἑλλῆνα στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο ἦταν διττὴ. Παρὰ τῆς δυσκολίας πού ἀντιμετώπιζε ἴδιος γιὰ τὴν οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ του ἐπιβίωση, ὁ Ἑλληνας εἶχε ἐνεργὸ πολιτικὴ δράση ὄχι μόνο στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς Ν. Ἀφρικῆς (π.χ. πολλοὶ Ἑλληνες πολέμησαν στὸν πόλεμο τῶν Μπόερς τοῦ 1902 καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τὴν ἄλλη ταυτόχρονα εἶχαν πολιτικὴ τοποθέτηση ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴ κατάσταση τῆς Ἑλλάδας). Στὴν Ἑλλάδα, στὴν περίοδο αὐτὴ ἡ κατάσταση ἦταν συγκεκριμένη καὶ ἡ πολιτικὴ διαμάχη ἀνάμεσα στὶς διάφορες ὁμάδες τῆς ἀρχουσας τάξης (πρὶν καὶ μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο) ἦταν κοινὸ θέμα συζήτησης καὶ διαφωνιῶν ἀνάμεσα στοὺς μετανάστες. (Στὸ Transvaal μάλιστα ὑπῆρχε πυρῆνας γιὰ τὴ δημιουργία παραρτήματος τοῦ Βενιζελικοῦ κόμματος, ἀλλὰ ἡ ἀρχικὴ ἰδέα ἐγκαταλείφθηκε λόγω οικονομικῶν διαφορῶν τῶν πρωτεργατῶν τῆς). Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ὑπογραμμισθεῖ γιὰτί, ὅπως θὰ σημειωθεῖ παρακάτω, οἱ νέες γενεὲς τῶν Ἑλλήνων ἐκδηλώνουν ἐλάχιστο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα, καὶ στὴ σημερινὴ ἐ-

ποχὴ ὑπάρχει παντελῆς ἔλλειψη ἐνδιαφέροντος πάνω στὸ ζήτημα αὐτό.

Μετὰ τὴ δεκαετία τοῦ '30, μιὰ νέα περίοδος ἀρχίζει γιὰ τοὺς μετανάστες. Οἱ πρῶτες ἰδέες γιὰ ἀθήση τοῦ εἰσοδήματός τους ἀρχισαν πιά νὰ ριζώνουν καὶ οἱ πρῶτες ἐπενδύσεις (κυρίως σὲ γῆ καὶ ἀκίνητα) ἀρχισαν νὰ αὐξάνονται. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐπόμενων 10 χρόνων (μέχρι τὸ 1940), ἡ μετανάστευση πρὸς τὴ Ν. Ἀφρικὴ συνεχίστηκε μὲ σταθερὸ ρυθμὸ.

Τὸ μεγαλύτερο κύμα μετανάστευσης σημειώθηκε τὴν περίοδο 1960-70 (Πίνακας 1). Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ὀφείλεται σὲ δύο βασικά λόγους: α) στὴν εἰσαγωγὴ ἑλληνικοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαίου (ὄχι σὲ μεγάλη κλίμακα) καὶ στὴ δημιουργία τῶν πρώτων ἑλληνικῶν βιομηχανιῶν (ἐλαφρᾶς παραγωγῆς) μὲν ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνο-αἰγυπτιακὰ κεφάλαια, πού χρειαζόταν ὄχι μόνον φτηνὰ ἐργατικά χερίματα ἀλλὰ καὶ εἰδικευμένους καὶ ἡμι-εἰδικευμένους τεχνίτες καὶ β) στὴν αὐξημένη εἰσαγωγὴ Ἑλλήνων κυρίως τεχνικῶν, μετὰ τὴν ἀδεια εἰσόδου πού παραχώρησε ἡ κυβέρνησις τῆς Ν. Ἀφρικῆς, μετὰ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '50, ἐξ αἰτίας τῆς αὐξανόμενης ἐκβιομηχάνισις τῆς χώρας.

Ἔτσι, ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τῶν μεταναστῶν ἀλλάξε μετὰ τὴν προσθήκη τῶν εἰδικευμένων καὶ ἡμι-εἰδικευμένων ἐργατῶν καὶ τεχνικῶν πού προέρχονταν κυρίως ἀπὸ τὶς ἀστικές περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας καὶ πού ἀποτέλεσαν, *μαζὶ με τοὺς Ἑλληνες (δύτηρη γενεὰ) ἀπόφοιτους πανεπιστημίων καὶ τεχνικῶν σχολῶν, τὴ «νέα μεσαία τάξη τῶν Ἑλλήνων στὴ Ν. Ἀφρικὴ», σὲ ἀντιπαράθεσι μετὰ τὴν «παραδοσιακὴ μεσαία τάξη» τῶν πρώτων Ἑλλήνων μεταναστῶν στὴ χώρα, στὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ αἰῶνα (αὐτὴ πού ἀποκαλεῖται «ἡ γενιὰ τῶν ἰδιοκτητῶν» tea-room).*

Θὰ πρέπει ἀκόμα νὰ σημειωθεῖ ὅτι, μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἔλλειψις ἐκβιομηχάνισις καὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ καταστρεπτικοῦ ἐμφυλίου πολέμου, πολλοὶ Ἑλληνες μικροβιομηχανοὶ ἔκαναν ἐπενδύσεις στὴ Ν. Ἀφρικὴ. Ἔτσι, ἀρχισαν νὰ λειτουργοῦν τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ ἐργοστάσια (ἐλαφρᾶς κυρίως παραγωγῆς). Ἀκόμα, πολλοὶ Ἑλληνοαἰγυπτιοὶ ἐπένδυσαν κεφάλαια μετὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ Νάσερ, καὶ ἐπιπρόσθετα, στὰ μέσα τοῦ '60 μερικὸ Ἑλλῆνες ἐπένδυσαν κεφάλαια στὸν ἀγροτικὸ τομέα τῆς παραγωγῆς, δημιουργώντας μεγάλου ἢ μεσαίου μεγέθους φάρμες.

2. κοινωνικὴ κινητικότητα

Ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ παραπάνω, ἡ κοινωνικὴ στρωμάτωσις τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν ἔχει ἀλλάξει στὰ διάφορα στάδια τῆς ἱστορίας τους. Γὰ νέα κοινωνικὰ στρώματα τῶν μεταναστῶν πού ἔφτασαν τὴν περίοδο 1960-70 καὶ ἡ τάξι τῶν νέων γενεῶν τῶν μεταναστῶν γιὰ υψηλότερη μόρφωσι μᾶς ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα (ὅπως θὰ ἀποδειχθεῖ παρακάτω) ὅτι τὸ ἑλληνικὸ παρελθὸν τῶν μικροἰδιοκτητῶν tea-rooms ἢ cafés ἀνῆκε στὸ παρελθόν.

Ἀναλύοντας τὸ φαινόμενο τῆς «κοινωνικῆς κινητικότητας», θὰ πρέπει νὰ διασαφηνίσω ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἀναφερόμαι στὴν «επαγγελματικὴ ἀτομικὴ κινητικότητα» (occupational individual mobility)—ὅπως ὀριοθετεῖται σὲ ἀντιδιαστολὴ μετὰ τὴν «επαγγελματικὴ στρωματι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Ἑλληνικὴ μετανάστευση στὴ Ν. Ἀφρικὴ 1960-1970³

Χρόνος	Ἀριθμὸς μεταναστῶν	Ἐπισκέπτες*
1960	315	179
1961	694	146
1962	583	302
1963	1.207	350
1964	1.679	943
1965	1.740	1.063
1966	1.687	568
1967	1.263	478
1968	1.007	265
1969	611	199
1970	492	173
Σύνολο	11.278	4.666

* Σημειώνονται καὶ οἱ ἐπισκέπτες γιὰτί 90-95% ἀπ' αὐτοὺς πῆ-
ραν ἀδεια παραμονῆς καὶ ἐργασίας στὴ Ν. Ἀφρικὴ.

2. Emil Added, *The Greek Family in Cape Town*, M.A. thesis in Social Anthropology, University of Cape Town (1973).
3. ΕΣΥΕ, *South African Statistical Bulletin, 1960-1971*, 1973.

κή κινητικότητα» (occupational strata mobility). Η ανάλυση αυτή βασίζεται σε πληροφορίες προερχόμενες από αριθμό συνομιλητών από τις δύο μεγαλύτερες ελληνικές κοινότητες της Ν. Αφρικής (Cape Town και Johannesburg). Πρώτα, αναλύεται η μορφωτική (educational) και επαγγελματική κινητικότητα των γυναικών, προκειμένου ν' αποδειχθεί το «σπάσιμο» των παραδοσιακών φραγμάτων που προέρχονται κυρίως από την ίδια τη γένεση και τη δομή της παραδοσιακής ελληνικής οικογένειας, προερχόμενης βασικά από τις αγροτικές περιοχές της χώρας. Μετά απ' αυτό, ακολουθεί η ανάλυση της εκπαιδευτικής και επαγγελματικής κινητικότητας των άρρένων της τρίτης και τέταρτης γενιάς μεταναστών.

Αρχίζοντας την έρευνα, σάν πρώτο μέλημα έχουμε τη σύγκριση ανάμεσα στην εκπαίδευση των γυναικών (τρίτης και τέταρτης γενιάς) και στην εκπαίδευση των πατέρων τους. Αυτό είναι χρήσιμο για νά δείχουν καθαρά οι τεράστιες διαφοροποιήσεις στο εκπαιδευτικό επίπεδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Έκπαιδευτική κινητικότητα μεταξύ πατέρων και κοριτσιών στο Cape Town

Έκπαιδευση πατέρων	No	%	Έκπαιδευση κόρης	No	%
Αναλόφητοι	8	23,5	Αναλόφητες	2	6,4
Δημοτικό	8	23,5	Δημοτικό	6	19,3
Γυμνάσιο	13	35,8	Γυμνάσιο	12	38,7
Τεχνική εκπαίδευση	5	14,7	Τεχνική εκπαίδευση	6	19,3
Πανεπιστήμιο	—	—	Πανεπιστήμιο	5	16,1
Σύνολο	34	97,5	Σύνολο	31	99,8

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Έκπαιδευτική κινητικότητα μεταξύ πατέρων και κοριτσιών στο Johannesburg

Έκπαιδευση πατέρων	No	%	Έκπαιδευση κόρης	No	%
Αναλόφητοι	6	21,4	Αναλόφητες	—	—
Δημοτικό	9	32,1	Δημοτικό	—	—
Γυμνάσιο	2	7,1	Γυμνάσιο	10	28,7
Τεχνική εκπαίδευση	4	14,2	Τεχνική εκπαίδευση	6	17,1
Πανεπιστήμιο	7	25,0	Πανεπιστήμιο	19	54,2
Σύνολο	28	99,8	Σύνολο	35	99,8

Από την ανάλυση των πινάκων αυτών μπορούμε νά αντιληφθούμε πώς η καινούργια γενιά των Έλληνιδων έχει σ' ένα μεγάλο βαθμό σπάσει τις άλυσίδες της παραδοσιακής καταπίεσης και έπιρροής της ελληνικής οικογένειας. Ένα άλλο χαρακτηριστικό που αποδεικνύεται από τους πίνακες είναι ότι στο Johannesburg μεγαλύτερο ποσοστό Έλληνιδων επιδιώκει την ανώτερη μόρφωση σε σύγκριση με το Cape Town. Και για τούτο υπάρχει η λογική εξήγηση: Το Cape Town είναι το κέντρο των μεταναστών από αγροτικές κυρίως περιοχές της χώρας, με μεγαλύτερη όπισθοδρομικότητα στα ζητήματα της εκπαίδευσης των γυναικών.

Μιά άλλη εξήγηση είναι η υψηλότερη εκπαιδευτική

στάθμη των παλιότερων γενεών του Johannesburg σε σύγκριση με αυτή του Cape Town, όπως φαίνεται και από τους πίνακες.

Η κινητικότητα ανάμεσα σε γονείς και άρρηνες δίνεται παραστατικά στους ακόλουθους συγκριτικούς πίνακες:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Cape Town

Έκπαιδευση πατέρων	No	%	Έκπαιδευση γιού	No	%
Αναλόφητοι	20	25,9	Αναλόφητοι	10	11,4
Δημοτικό	22	28,5	Δημοτικό	16	18,3
Γυμνάσιο	30	38,9	Γυμνάσιο	29	33,3
Τεχνική εκπαίδευση	3	3,8	Τεχνική εκπαίδευση	12	13,7
Πανεπιστήμιο	2	2,5	Πανεπιστήμιο	20	22,8
Σύνολο	77	99,6	Σύνολο	87	99,5

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Johannesburg

Έκπαιδευση πατέρων	No	%	Έκπαιδευση γιού	No	%
Αναλόφητοι	16	23,5	Αναλόφητοι	—	—
Δημοτικό	10	14,7	Δημοτικό	4	4,3
Γυμνάσιο	12	17,6	Γυμνάσιο	18	19,5
Τεχνική εκπαίδευση	13	19,1	Τεχνική εκπαίδευση	20	21,7
Πανεπιστήμιο	17	25,0	Πανεπιστήμιο	50	54,3
Σύνολο	68	99,9	Σύνολο	92	99,8

Αναλύοντας τους πίνακες μπορούμε νά διαπιστώσουμε ότι το ίδιο φαινόμενο παρουσιάζεται στην κινητικότητα των γυναικών. Υπάρχει μία διαφοροποίηση, π.χ., ανάμεσα στους αριθμούς των πανεπιστημιακών αποφοίτων (54,3% στο Johannesburg, και μόνο 22,8% στο Cape Town). Πιθανώς, τό φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται γιατί λίγο ή πολύ τό Johannesburg (κατ' έξοχή βιομηχανικό κέντρο) έχει μεγαλύτερες πιθανότητες απορρόφησης των αποφοίτων των πανεπιστημίων και των τεχνικών Κολλεγίων λόγω του διογκωμένου αριθμού των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα. Ακόμα, αναλύοντας τό ύψηλο ποσοστό των νέων με μεγαλύτερη μόρφωση, παρατηρούμε ότι υπάρχει διάχυτη ή τάση παρ' αχής μόρφωσης στα παιδιά εκ μέρους των γονιών γιατί γι' αυτούς υψηλότερη μόρφωση σημαίνει και άνυψωση του «γούτρου» τους.

Ερχόμενοι τώρα στην επαγγελματική κινητικότητα, θά εξετάσουμε πάλι χωριστά την των άρρένων και θηλέων στις δύο πόλεις. Πρέπει νά σημειωθεί ότι οι πατέρες ανήκουν στην πρώτη και δεύτερη περίοδο άφιξης και τά παιδιά τους στην τρίτη και τέταρτη γενιά μεταναστών.

Αναλύοντας τους Πίνακες 6 και 7 μπορούμε νά δούμε τις διαφορές και όμοιότητες στον επαγγελματικό τομέα ανάμεσα στις γυναικές του Cape Town και του Johannesburg:

α) Στο Cape Town παρατηρείται ίκανός αριθμός γυναικών χωρίς οικονομική δραστηριότητα (βλέπε **). Τό αντίθετο συμβαίνει στο Johannesburg, όπου ακόμα και οι πατρειμένες (15 από τις 35 που

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Κινητικότητα ἀνάμεσα σέ πατέρες καί κόρες στό Cape Town

Ἐπάγγελμα πατέρα	No	%	Ἐπάγγελμα κόρης	No	%
Ἐμπόριο (cafés, stores)	12	30,7	Ἐμπόριο	—	—
Ἰδιοκτῆτες περιουσίας* ἀκίνητης	17	43,5	Ἰδιοκτῆτες περιουσίας ἀκίνητης	—	—
Ἐργοστασιάρχες	—	—	Ἐργοστασιάρχες	—	—
Υψηρές	—	—	Υψηρές	9	23,0
Ἐπιχειρηματίες*	10	25,6	Ἐπιχειρηματίες	1	2,5
Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί μὲ δική τους δουλειά	—	—	Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί μὲ δική τους δουλειά	—	—
Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί ἀπασχολούμενοι ἀπὸ τρίτους	—	—	Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί ἀπασχολούμενοι ἀπὸ τρίτους	—	—
Εὐδαικυσμένοι τεχνικοί	—	—	Εὐδαικυσμένοι τεχνικοί	1	2,5
Ἐπαγγελματίες	—	—	Ἐπαγγελματίες	8	20,5
Χωρὶς οικονομικὴ δραστηριότητα	—	—	Χωρὶς οικονομικὴ δραστηριότητα**	20	51,2
Σύνολο	39	99,8	Σύνολο	39	99,7

* Οἱ περισσότεροι, ἂν ὄχι ὅλοι, ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτες ἀκίνητης περιουσίας καὶ μεγαλοεπιχειρηματίες στὸ παρελθὸν ἀπασχολοῦνται μὲ τὸ μικρεμπόριο ἢ μὲ μεσαίου μεγέθους καταστήματα (cafés self service μεσαίου μεγέθους κτλ.).

** Ὃταν λέω χωρὶς οικονομικὴ δραστηριότητα, ἔννοῶ κυρίως τὶς νοικοκυρὲς ποὺ στὴν πραγματικότητα, ἰδίως οἱ γυναῖκες τῶν ἰδιοκτῆτῶν tea-rooms, cafés κτλ., ἐργάζονται συνήθως πάνω ἀπὸ ἄλλο ἢ μὲ καθήμερινά στά καταστήματα τοῦ ἀνδρὸς τους (τὰ καταστήματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι ἀνοιχτά ἀπὸ τὶς 8 τὸ πρωὶ μέχρι τὶς 12 τὰ μεσάνυχτα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Κινητικότητα ἀνάμεσα σέ πατέρες καί κόρες στό Johannesburg

Ἐπάγγελμα πατέρα	No	%	Ἐπάγγελμα κόρης	No	%
Ἐμπόριο	7	30,4	Ἐμπόριο	—	—
Ἰδιοκτῆτες ἀκίνητης περιουσίας	3	13,0	Ἰδιοκτῆτες ἀκίνητης περιουσίας	—	—
Ἐργοστασιάρχες	3	13,0	Ἐργοστασιάρχες	—	—
Υψηρές	2	8,6	Υψηρές	10	28,5
Ἐπιχειρηματίες	2	8,6	Ἐπιχειρηματίες	—	—
Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί μὲ δική τους δουλειά	1	4,3	Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί μὲ δική τους δουλειά	1	4,3
Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί ἀπασχολούμενοι ἀπὸ τρίτους	—	—	Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί ἀπασχολούμενοι ἀπὸ τρίτους	—	—
Εὐδαικυσμένοι τεχνικοί	—	—	Εὐδαικυσμένοι τεχνικοί	—	—
Ἐπαγγελματίες	5	21,7	Ἐπαγγελματίες	24	68,5
Χωρὶς οικονομικὴ δραστηριότητα	—	—	Χωρὶς οικονομικὴ δραστηριότητα	—	—
Σύνολο	23	99,6	Σύνολο	35	99,8

ροπήθηκαν) συνεχίζουν νὰ δουλεύουν καὶ μετὰ τὸ γάμο τους.

β) Μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε καθαρά τὴν ἰσχυρὴ τάση τῶν γυναικῶν στὴν ἀπασχόληση στὶς ὑψηλές καὶ στὰ ἐπαγγέλματα. Ἐτσι, τὸ συμπέρα-

σμα τῶν S.M. Miller⁴ καὶ Bendix καὶ Lipset,⁵ ὅτι ἡ τριτογενὴς ἀπασχόληση, ποὺ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀπορρόφησης τῶν γυναικῶν σὲ προηγμένες βιομηχανικὰ χώρες, φαίνεται νὰ ἔχει ἐφαρμογὴ στὴν περίπτωσή αὐτή. Ἡ ἐπαγγελματικὴ κινητικότητα μεταξὺ πατέρων καὶ γιῶν στὶς δύο πόλεις ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Κινητικότητα μεταξὺ πατέρων καὶ γιῶν στό Cape Town

Ἐπάγγελμα πατέρα	No	%	Ἐπάγγελμα γιοῦ	No	%
Ἐμπόριο	32	41,5	Ἐμπόριο	8	9,0
Ἰδιοκτῆτες ἀκίνητης περιουσίας	21	27,2	Ἰδιοκτῆτες ἀκίνητης περιουσίας	—	—
Ἐργοστασιάρχες	4	5,1	Ἐργοστασιάρχες	2	2,2
Υψηρές	—	—	Υψηρές	17	19,3
Ἐπιχειρηματίες	17	22,0	Ἐπιχειρηματίες	17	19,3
Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί μὲ δική τους δουλειά	—	—	Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί μὲ δική τους δουλειά	4	4,5
Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί ἀπασχολούμενοι ἀπὸ τρίτους	—	—	Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί ἀπασχολούμενοι ἀπὸ τρίτους	4	4,5
Εὐδαικυσμένοι τεχνικοί	1	1,2	Εὐδαικυσμένοι τεχνικοί	4	4,5
Ἐπαγγελματίες	2	2,5	Ἐπαγγελματίες	32	36,3
Σύνολο	77	99,5	Σύνολο	88	99,6

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Κινητικότητα μεταξὺ πατέρων καὶ γιῶν στό Johannesburg

Ἐπάγγελμα πατέρα	No	%	Ἐπάγγελμα γιοῦ	No	%
Ἐμπόριο	26	37,1	Ἐμπόριο	4	4,3
Ἰδιοκτῆτες ἀκίνητης περιουσίας	7	10,0	Ἰδιοκτῆτες ἀκίνητης περιουσίας	—	—
Ἐργοστασιάρχες	4	5,7	Ἐργοστασιάρχες	—	—
Υψηρές	12	17,1	Υψηρές	34	37,3
Ἐπιχειρηματίες	5	7,1	Ἐπιχειρηματίες	—	—
Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί μὲ δική τους δουλειά	2	2,8	Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί μὲ δική τους δουλειά	3	3,2
Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί ἀπασχολούμενοι ἀπὸ τρίτους	2	2,8	Ἡμι-εὐδαικυσμένοι τεχνικοί ἀπασχολούμενοι ἀπὸ τρίτους	—	—
Εὐδαικυσμένοι τεχνικοί	2	2,8	Εὐδαικυσμένοι τεχνικοί	3	3,2
Ἐπαγγελματίες	10	14,2	Ἐπαγγελματίες	47	51,6
Σύνολο	70	99,6	Σύνολο	91	99,6

Ἄναλυντας τοὺς πίνακες, ἔχουμε τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

- Οἱ νέες γενεὲς Ἑλλήνων μεταναστῶν προτιμοῦν τὶς δουλειὲς τοῦ τριτογενῆ τομέα.
- Μόνο ἓνα πολὺ μικρὸ ποσοστὸ ἀκολουθεῖ τὸ ἐ-

4. S.M. Miller. «The Concept and Measurement of Mobility» στὸ P.M. Coxon καὶ L.C. Johns. *Social Mobility*, Penguin Books, (1971).

5. S.M. Lipset καὶ R. Bendix. *Social Mobility in Industrial Society*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

πάγγελμα του πατέρα του (ιδίως τὰ παιδιά τῶν μικρομαγαζατέρων) και γ) Τὰ παιδιά πού προέρχονται ἀπό εὐπορες οἰκογένειες ἐπιχειρηματιῶν ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια ἐπαγγελματικὴ καριέρα (ιδίως στὸ Cape Town, 100% ὅπως δείχνουν οἱ πίνακες).

Ἡ κινητικότητα ἀναμφισβήτητα ἀποτελεῖ ἓνα βασικὸ παράγοντα κοινωνικῆς ἀπορρόφησης τῶν νέων γενεῶν Ἑλλήνων στὴ Ν. Ἀφρική. Ὅπως δείχνουν οἱ πίνακες, οἱ περισσότεροι στρέφονται πρὸς ἀπασχολήσεις τριτογενῆ χαρακτῆρα, πράγμα πού σημαίνει αὐτόματα ὅτι ἀπορροφῶνται κοινωνικὰ εὐκολότερα ἀπὸ ὅ,τι οἱ πατέρες τους (πὺ οἱ περισσότεροι ἀπασχολοῦνται στὸν δευτερογενῆ τομέα).

Βέβαια, ἡ κινητικότητα εἶναι παράγοντας κοινωνικῆς ἀπορρόφησης τῶν νέων γενεῶν, ἀλλὰ ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι ὁ κυριότερος παράγοντας πού διακρίνει καὶ διογκώνει τὸ πρόβλημα εἶναι ἀναμφισβήτητα ἡ κοινωνικοποίηση.

3. κοινωνικοποίηση, ἐκπαίδευση, οἰκογένεια, ἐκκλήσια: οἱ τρόποι λειτουργίας τους

Ἡ κοινωνικοποίηση, ὅπως ἔχω ἀναφέρει ἤδη, ἀποτελεῖ τὸν κυριότερο παράγοντα κοινωνικῆς ἀπορρόφησης. Ὅπως ἔχει ἀποδειχθεῖ, ἡ οἰκογένεια δίνει στὰ παιδιά, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, τὰ ἀκόλουθα σπουδαία πολιτιστικὰ χαρακτηριστικά, καθοριστικά γιὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ κοινωνικοῦ τους χαρακτῆρα:

- α) Τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας καὶ ἐξάρτησης (μεγάλος-μικρὸς-κατώτερος-ἀνώτερος, δυνατός-ἀδύνατος)
- β) Τὴ βασικὴ δομὴ τοῦ λόγου (γλώσσα), καὶ
- γ) Τὰ κύρια στοιχεῖα τῶν σχέσεων καὶ τῆς κοινωνικῆς ἱεράρχησης τῶν ρόλων καὶ τῶν δύο φύλων (μάννα-πατέρας, ἀγόρι-κορίτσι, ἀρσενικό-θηλυκό κτλ.).

Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι πέρα ἀπ' αὐτὰ δίνονται στὸ παιδί, μὲσω τῆς διαδικασίας τῆς κοινωνικοποίησης, ἡ γνώση γιὰ τὶς ἀξίες, κανόνες συμπεριφορᾶς κτλ., πράγματα πού δίνονται ἡ μὲσω τῶν γονεῶν ἡ μὲ τὴν ἐπίδραση τῶν πρωτογενῶν ομάδων μὲ τὶς ὁποῖες τὸ παιδί ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ (σχολεῖο, συντροφίες κτλ.).

Ὁ Emil Added προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ἀρχικά (ἀλλὰ χωρὶς ἐπιτυχία) τὴν ὄχι δομικὴ (non-structural) ἀπορρόφηση τῶν νέων γενεῶν Ἑλλήνων στὸ Cape Town. «Σὲ γενικὲς γραμμές», γράφει, «δὲν μπορούμε νὰ μιλάμε γιὰ πλήρη ἀπορρόφηση. Οἱ πολιτιστικὲς παραδοσιακὲς ἀξίες τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχουν ἀκόμα». Προσπαθεῖ δὲ νὰ τὸ ἀποδείξει αὐτὸ, ἀναλύοντας τὴν κλασικὴ οἰκογενειακὴ παραδοσιακὴ ἐλληνικὴ οἰκογένεια.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ παραδοσιακὴ ἐλληνικὴ οἰκογένεια προσπαθεῖ νὰ μεταβιβάσει τὶς ἐλληνικὲς ἀξίες, ἤθη καὶ ἔθιμα στὶς νέες γενιές. Τοῦτο ὅμως εἶναι καταδικασμένο σὲ ἀποτυχία ἐκ τοῦ κυρίου λόγου: α) τὴν πολιτιστικὴν στέρηση (cultural lag) τῶν γονιῶν, καὶ β) τὴν ἔλλειψη χρόνου διαθέσιμου γιὰ τὴ σωστὴ κοινωνικοποίηση τοῦ παιδιοῦ (ὅπως σημείωσα, ἡ πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων ἐργάζεται ἀπὸ τὶς 8 τὸ

πρὸι μέχρι τὰ μεσάνυχτα). Βέβαια, ἡ προσπάθεια τῶν γονιῶν γιὰ τὴ μεταβίβαση τῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν καὶ τῆς κοულτούρας εἶναι ἀξέπαινη, ἀλλὰ, γιὰ τοὺς λόγους πού ἀνάφερα παραπάνω, πρὸς τὸ παρὸν μένει χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἐπί, παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο, μάλιστα τὸ παιδί ἀρχίζει νὰ φοιτᾷ στὸ νοτιοαφρικανικὸ σχολεῖο, νὰ συνειδητοποιεῖ ὅτι εἶναι «πολιτὴς δῶ κόσμων». Δυὸ τελειῶς διαφορετικὸν κόσμων.

Ἡ κοινωνικοποίηση στὸ σχολεῖο γίνεται σὲ διαφορετικὰ ἐπίπεδα. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ λειτουργία τῆς σχολικῆς τάξης, ὁ ρόλος τοῦ δασκάλου καὶ ἡ σχέση πού δημιουργεῖ τὸ Ἑλληνόπουλο μὲ τοὺς συμμαθητὲς του ἀποτελοῦν πρωταρχικὰ στοιχεῖα γιὰ μιὰ ἁρμονικὴ ἢ ἀντιπατικὴ ψυχο-πνευματικὴ ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὸ Ἑλληνόπουλο τὸν 5 ἢ 6 χρόνων ἀρχίζει νὰ φοιτᾷ στὸ νοτιοαφρικανικὸ σχολεῖο, παρουσιάζονται οἱ πρῶτες δυσκολίες: διαφορετικὴ γλώσσα, κοულτούρα, διαφορετικὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, διαφορετικὲς ἀξίες. Τὸ παιδί ἀρχίζει νὰ συνειδητοποιεῖ ὅτι βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δύο κόσμους: τὸν κόσμο τοῦ σχολεῖου καὶ τὸν κόσμο τῆς οἰκογένειας. Οἱ πρῶτες δυσκολίες προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀντιπατικὴ λειτουργία σχολεῖου καὶ σπιτιοῦ στὴ διαδικασία τῆς κοινωνικοποίησης, μὲ συνέπεια τὰ πρῶτα σοβαρὰ προβλήματα ψυχολογικῆς φύσης πού τόσο σοστά ἔχουν ἀναλυθεῖ ἀπὸ τὴ γερμανικὴ σχολή (Lütkens⁶ κτλ.).

Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ θελήσει νὰ μάθει γιὰ τὴ λειτουργία τῶν ἐλληνοφῶνων σχολεῖων τῆς Ν. Ἀφρικῆς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τους στὴν κοινωνικοποιητικὴ διαδικασία. Ὑπάρχουν 19 σχολεῖα ἐλληνικά στὴ Ν. Ἀφρική μὲ 2.100 περίπου μαθητὲς. Παρατηρώντας τὸ ζήτημα στατιστικὰ μπορούμε νὰ ὑπολογίσουμε ὅτι 1.500-1.800 παιδιὰ ἐλληνικῆς καταγωγῆς ἀπέχουν ἀπὸ τὰ ἐλληνοφῶνα σχολεῖα γιὰ διαφόρους λόγους (μακρινὴ ἀπόσταση, ἀρνηση τῶν γονεῶν κτλ.). Ὑπάρχουν ἐπίσης δύο νηπιαγωγεῖα μὲ 120 παιδιά. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων δασκάλων εἶναι περίπου 43 ἐκ τῶν ὁποῶν 30 εἶναι ἀπόφοιτοι Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, 2 πτυχιούχοι Οἰκονομίας, 4 Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ 7 ἀπόφοιτοι γυμνασίου. Τὰ ἐλληνικά σχολεῖα, παρὰ τὶς σοβαρὲς προσπάθειες τῶν ἰθνητόνων, εἶναι ἀνοργάνωτα καὶ τὰ κύρια μαθητὰ (μὲσω ἐβδομαδιαῖου ὁρολόγιου προγράμματος 2 1/2 ὥρες) εἶναι γραφὴ καὶ ἀνάγνωση, λίγη ἱστορία καὶ θρησκευτικὰ (μερικὲς φορὲς καὶ γεωγραφία). Τὸ 1945, ὁ καθηγητῆς Α. Βογιατζόγλου⁷ παρουσίασε ἓνα δλοκληρωμένο πρόγραμμα λειτουργίας «καθαρὰ ἐλληνικοῦ σχολεῖου» στὴ Νότιο Ἀφρική. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπαγόρευση, τὸ 1948, τῆς λειτουργίας ἡμερησίων ξενόγλωσσων σχολεῖων, τὸ πρόγραμμα ἔμεινε ἄνευρο. (Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι τὸ ὄλο πρόγραμμα ἦταν ἔξω ἀπὸ τὶς οἰκονομικὲς δυνατότητες τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος).

Ἀναμφισβήτητα, ἂν ἀναλύσουμε τὸ πρόγραμμα τοῦ νοτιοαφρικανικοῦ σχολεῖου καὶ τὶς συνέπειές του, νομίζω ὅτι θὰ εἶναι εὐλογο νὰ ἱσχυριστοῦμε ὅτι ἀπο-

6. S. Lütkens, *Soziologie der Schule*, Köln (1966).

7. Voyatzoylou Alexandros, *Memorandum on the Founding of an Educational Institution for the Greeks in SA*, Johannesburg (1945).

τελεῖ τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀπορρόφηση τῶν νέων γενεῶν, σὲ μιά ἀσταμάτητη διαδικασίᾳ ἀλλαγῶν τῶ «κοινωνικοῦ χαρακτῆρα» τῶν παιδιῶν (χρησιμοποιοῦ τὸν ὁρο «κοινωνικός χαρακτήρας» ὅπως ἔχει ὀριστεῖ ἀπὸ τὸν H.G. Rolf⁸: «κοινωνικός χαρακτήρας εἶναι τὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπινου χαρακτῆρα, πού εἶναι κοινὸ στὰ μέλη ὀρισμένων κοινωνικῶν ὁμάδων καὶ ἀποτελεῖ συνένεσι (προϊόν) τῶν ἐμπειριῶν τῶν ὁμάδων αὐτῶν». Χρησιμοποιοῦντας τὸν ὁρο αὐτὸ ἐννοῶ ὅτι μιά κοινωνικὴ ὁμάδα συνοψίζει καὶ γενικεύει ἐμπειρικὰ ἀποδειγμένους καὶ κανονικὰ ἐπαναλαμβανόμενους τρόπους συμπεριφορᾶς καὶ ἀντιλήψεις ὀρισμένων κοινωνικῶν (ἢ ἐθνικῶν) ὁμάδων. Ἔτσι, ἂν δεχθούμε ὅτι τὸ σχολεῖο σὲ κάθε κοινωνία, ἢ ἔστω στὴν προκειμένη περίπτωση στὴ Νότιο Ἀφρικῆ, εἶναι ὁ κυριότερος παράγοντας κοινωνικοποίησης γιὰ κάθε παιδί (στὸ πολιτιστικὸ καὶ κοινωνικὸ ἐπίπεδο),μποροῦν ἐσκόλα νὰ ἀντιληφθῶμε γιατί ἡ ἀπορρόφηση τῶν Ἑλλήνων τῶν νέων γενεῶν αὐξάνεται σὲ ὑψηλὸ βαθμῶ. Οἱ λειτουργίες τοῦ σχολεῖου σάν μιά διαδικασία κοινωνικοποίησης ὑπερακοντίζει τὶς λειτουργίες τῆς οἰκογένειας στὰ ἑξῆς:

- α) Δίνει διαφορετικὲς ἔννοιες στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία καὶ ἐξάρτησή
- β) Δίνει διαφορετικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴ σχέση καὶ κοινωνικὴ ἱεραρχία τῶν φύλων
- γ) Δίνει διαφορετικὰ «συστήματα λόγου» (ὁμιλία) καὶ
- δ) Δίνει διαφορετικὲς μεθόδους ἀντίληψης καὶ ἀνάπτυξης σχέσεων⁹ μὲ πρόσωπα καὶ πράγματα.

Μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ, μποροῦν νὰ ἀντιληφθῶμε τὴν κοινωνικὴ ἀπορρόφηση τῶν νέων γενεῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴ νοτιοαφρικανικὴ κοινωνία καὶ τὴν τέλεια ἐξαφάνιση κοινωνικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν πρώτων Ἑλλήνων μεταναστῶν, δηλαδή τὸ ἔθνοκεντρισμῶ, τὸν παραδοσιακὸν τρόπον ζωῆς, τῆς χρησιμοποίησης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας κτλ. Ἐρευνώντας τὸ ρόλο τοῦ Κράτους στὸ εκπαιδευτικὸ σύστημα θὰ μπορούσαμε νὰ ὑπογραμμίσουμε:

- α) Τὰ γραπτὰ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Μετανάστευσης Δρ Κούρνχοφ στὶς ἐφημερίδες τοῦ 1968: Ἔγραψε: «ὁ μετανάστης δέν θάπρεπε καὶ θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ξεχάσει τὴ χώρα πού γεννήθηκε, ἀλλὰ τὰ παιδιά του πρέπει καὶ θὰ τὴν ξεχάσουν». Ὁ ἴδιος (30-10-68) ἔγραψε: «Ἀφομοίωση εἶναι ἡ ἀποκόλληση τοῦ παραδοσιακοῦ τρόπου τοῦ παρελθόν, τὸν παλιὸν τρόπο ζωῆς του, τὴ γλώσσα καὶ τὴν κουλτούρα του, καὶ ἡ πλήρης παραδοχὴ τῆς γλώσσας, τῶν ἰδεῶν καὶ καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς τῆς χώρας πού τὸν δέχτηκε».
- β) Τὰ γραπτὰ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Transvaal Educational Committee τοῦ 1966: «Τὰ σχολεῖα θάπρεπε νὰ προσπαθῶσιν νὰ ἐξαλειφθεῖ τὴ τελείως τὸ παρελθὸν ἀλλάζοντας τὴ μιά χώρα μὲ τὴν ἄλλη (τὴν Ἑλλάδα, π.χ., μὲ τὴ Ν. Ἀφρικῆ). Δέν θὰ ἦταν δυνατὸ βέβαια νὰ περιμένουμε νὰ πέσουν ὅλες οἱ γέφυρες πού συνδέουν τὸ μετανάστη μὲ τὴ χώρα τῆς καταγωγῆς του. Θὰ μπορούσε ἐπίσης πιθανῶν

νὰ συνεισφέρει γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς παράδοσής μας (Transvaal Education Department Bulletin, 1966).

γ) Ὁ Διευθυντῆς Ἐκπαίδευσης ἔγραψε τὴν ἴδια χρονιά: «Ἡ ὀλοκλήρωση τῶν πασαπάνω εἶναι ὁ ὁριστικὸς σκοπὸς μας» (Transvaal Education Department Bulletin 1966, No 35). Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ ρόλος τοῦ Κράτους στὸ ἐπίπεδο αὐτὸ δέν σταμάτησε μόνο σὲ γραπτὰ, ἀλλὰ ἐφαρμόστηκε καὶ στὴν πράξη. Σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Transvaal Education Department στὸ TED No 51, 1965 καὶ No 35, 1966, Νοτιοαφρικανικοῦ δασκαλοῦ γύριζαν στὰ σπίτια τῶν μεταναστῶν γιὰ νὰ τοὺς κάνουν νὰ αἰσθάνονται «σάν στὸ σπίτι τους».

Συγκριτικὰ μὲ ἄλλες μειοψηφίες μεταναστῶν στὴ Νότιο Ἀφρικῆ, θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων ἔχουν περισσότερες δυνατότητες γιὰ ἐκπαίδευση σὲ ἐθνικὸ ἐπίπεδο ἀπ' ὅτι οἱ Πορτογάλοι, Ἴταλοι κ.ἄ. Ὑστεροῦν, βέβαια, σὲ σύγκριση μὲ τοὺς Ἑβραίους. Ὑπάρχουν πέντε μεγάλα ἑβραϊκὰ σχολεῖα μόνο στὸ Johannesburg (ἰδιωτικὰ κεφάλαια), ἔχοντας σάν ἐβδόμο θέμα ἡμερήσιας ἀγωγῆς ἑβραϊκὴ γλώσσα καὶ ἱστορία σὲ πολὺ ὑψηλὸ ἐπίπεδο. Ἀλλὰ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, οἱ Ἑβραῖοι ἔχουν κεντρικὸ ἀξονα ἐθνικῆς ἐνότητας τῆς θρησκείας. Ἀν προσπαθῶσουμε νὰ ἀναλύσουμε τὴ λειτουργία τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας στὴ Ν. Ἀφρικῆ θὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸ ἑξῆς ἐρώτημα: ἀποτελεῖ ἡ ἐκκλησία παράγοντα ἀνασταλτικὸ γιὰ τὴν ἐλάττωση τῆς ἀφομοίωσης τῶν νέων γενεῶν τῶν Ἑλλήνων ἡ δχι;

Πρῶτα, πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ὁ πρῶτος σκοπὸς τῶν πρωτοπόρων Ἑλλήνων μεταναστῶν στὴ χώρα ἦταν ἡ ἵδρυση Ἐκκλησίας. Νὰ τί γράφει τὸ πρῶτο καταστατικὸ τῆς πρώτης κινότητος τῆς Ἀφρικῆς (Cape Town) τοῦ 1903: «Δημιουργεῖται στὸ Cape Town σύνδεσμος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν “Ἑλληνικὴ κινότης τοῦ Cape Town”, ὁ ὁποῖος ἔχει σάν πρῶτο σκοπὸ τὴν ἵδρυσιν Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» (Κ. Νικολαΐδης, σελ. 503). Στὴ Ν. Ἀφρικῆ, ὑπάρχουν 18 ἑλληνικὲς ἐκκλησίες σὲ διαφορετικὲς πόλεις. Ὁ κεντρικὸς ρόλος τῆς ἐκκλησίας ὁμως στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν δέν σημαίνει δι' αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀνασταλτικὸ παράγοντα στὴ διαδικασίᾳ ἀφομοίωσης τους στὴ νοτιοαφρικανικὴ Κοινωνία. Αὐτὸ συμβαίνει γιὰ δύο βασικὰ λόγους:

- α) Οἱ κυριακτικὲς λειτουργίες, μὲ ὅλες τὶς γλωσσικὲς δυσκολίες πού περικλείουν, ἀποτελοῦν τροχοπέδη γιὰ τὴν κατανόησή τους ἀπὸ τοὺς νεώτερους Ἑλλήνες μὲ ἀποτέλεσμα δχι μόνο τὴν ἀποχὴ τους ἀπὸ τὶς κυριακτικὲς λειτουργίες τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπορρόφησή τους ἀπὸ ἄλλες ἐκκλησίες (Ἀγγλικανικὴ, Μεθοδιστικὴ κ.ἄ.), καὶ β) Τὰ μαθήματα τῶν κυριακτικῶν σχολεῖων (κατηχητικῶν), πού λειτουργοῦν σ' ὅλες σχεδόν τὶς ἐκκλησίες, γίνονται στὴν ἀγγλικὴ γλώσσα.

Οἱ φιλότιμες λοιπὸν προσπάθειες τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴ δημιουργία πυρῶνων γιὰ ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ ζωὴ καὶ ἀρχές, λόγω κυρίως τῆς «εὐκαμίας» καὶ τῆς δυνατότητας προσαρμογῆς πού προσφέρει ἡ νοτιοαφρικανικὴ κοινωνία καὶ τῶν λόγων πού ἀνάφερα παραπάνω, δέν ἀπέφεραν κανένα θετικὸ ἀποτέλεσμα.

8. Rolf H.G., *Sozialisation und Auslese durch die Schule*, Heidelberg (1972).

Στό πολιτικό επίπεδο ή άφομοίωση τής «νέας» μικροαστικής τάξης τών Έλλήνων χαρακτηρίζεται από παντελή έλλειψη ένδιαφέροντος γιά τήν πολιτική κατάσταση και τών δύο χωρών (Έλλάδα και Ν. Άφρική). Η οικονομική και κοινωνική έξάρτηση τό «τυπικού Έλληνα» μικροαστού ή παντελής άποδοχή τής «έπίσημης ιδεολογίας» δέν τό επιτρέπει να είναι πραγματικός πολίτης. Είναι ένας πολιτικά «περιθωριακός» (marginal) ύπηκοος. Ό όρθολογισμός του είναι τυπικά βασισμένος στην «κοινωνική πρακτικότητα», πράγμα πού σημαίνει λύση ή ή κοινωνικά και οικονομικά του προβλήματα, χωρίς ανάλυση ή διερεύνηση γιά τήν κοινωνική, οικονομική ή πολιτική πραγματικότητα. Συνέπεια τού τρόπου σκέψης τέτοιου είδους είναι ή «γενικοποίηση» και σύγχυση τών πολιτικών γεγονότων και έννοιών (π.χ., οι μαύροι στην Άγκόλα ήταν κομμουνιστές, άρα και οι μαύροι τής Ν. Άφρικής είναι κομμουνιστές, ή τό Πανεπιστήμιο τού Cape Town βρίσκεται κάτω από κομμουνιστική έπιρροή, επειδή ζητάει τήν άδεια να έχει και μαύρους φοιτητές). Η σταθερή πολιτική τού στάση άπέναντι στά έσωτερικά προβλήματα, βασισμένα στις φυλετικές ή ταξικές συγκρούσεις, είναι χαρακτηρισμένη από τήν *άπάθεια*, γιati παραδοχή ή συνειδητοποίηση τών προβλημάτων αυτών προϋποθέτει *καθαρή* πολιτική θέση. Ύστερα όμως από τίς συγκρούσεις στό Sharpeville (1960), τίς πρόσφατες ταραχές στό Soweto και τήν κατάσταση τής Ροδεσίας, ή άπαθής στάση τών Έλλήνων μεταναστών άλλαξε. Τώρα, ό αυξανόμενος μέρα μέ τήν μέρα φόβος, φόβος πού μπορεί να γίνει κατανοητός άν σκεφτούμε τήν τύχη τών μεγάλων Έλλήνων γαιοκτημόνων και εργοστασιαρχών στην Αίγυπτο μετά τών Νάσερ, τείνει να γίνει *πανικός*. Πανικός γιά τήν προσωπική τους ύπαρξη, πανικός γιά τήν τύχη τών εισοδημάτων τους. Οι Έλληνες μεταναστες, κυρίως οι νέες γενεές, δείχνουν άπάθεια γιά τήν ελληνική πολιτική κατάσταση. Βέβαια, κατά διαστήματα (έκλογές, κτλ.) γίνονται σχετικές συζητήσεις, αλλά δέν υπάρχει τό πραγματικό ένδιαφέρον. Ύπογραμμίζοντας γιά μία ακόμη φορά τή σύγχυση τών πολιτικών έννοιών ανάμεσα στις νέες γενιές τών μεταναστών, θά αναφερθώ στην πρόσφατη στάση τους άπέναντι στόν Έλληνικό Σύνδεσμο Φοιτητών τού Πανεπιστημίου τού Witwatersrand πού κατηγορείται για «κομμουνιστική έπιρροή», επειδή χρησιμοποιεί τόν όρο «αμερικάνικος ιμπεριαλισμός» τό περιοδικό του, όταν αναφέρεται στό κυπριακό πρόβλημα.

Τελικό συμπέρασμα τής μελέτης αυτής θά είναι ή άπόδειξη τής διαφοράς πού παρουσιάζει ή λειτουργία τής άφομοίωσης μεταξύ τών Έλλήνων τής Άμερικής και τής νοτιοαφρικανικής «νέας μεσαιας τάξης». Όπως άρκετοί Έλληνοαμερικανοί κοινωνιολόγοι έχουν δείξει (Βλάχος,⁹ Ταβουτσίης,¹⁰ Κουρβετάρης¹¹), ή άφομοίωση τών Έλληνοαμερικανών στό πολιτικό έ-

πίπεδο χαρακτηρίζεται από τό ένδιαφέρον τους γιά τήν άμερικανική πολιτική κατάσταση και σε άρκετές περιπτώσεις (όπως π.χ. οι διαδηλώσεις γιά τό Κυπριακό μετά τό '74) γιά τήν ελληνική πολιτική κατάσταση. Άκόμα ύπήρχε ένα μεγάλο ρεύμα ένάντια στη χούντα (περίοδος 1967-74), αλλά και ένα κύμα συμπάραστασης. Στή Ν. Άφρική, έκτός από έναν έρανο τής ελληνικής κοινότητας τού Johannesburg μετά τήν τουρκική εισβολή, τίποτα άλλο. Τό συμπέρασμά μου είναι ότι ή άφομοίωση στό πολιτικό επίπεδο στη Ν. Άφρική λειτουργούσε και λειτουργεί σάν ένας παράγοντας πρόωθησης τής άπάθειας και άδιαφορίας ανάμεσα στά μικροαστικά στρώματα τών Έλλήνων μεταναστών στη χώρα.

4. συμπέρασμα: πολιτιστική ή δομική άφομοίωση;

Πολλοί κοινωνιολόγοι, έρευνώντας τό φαινόμενο τής κοινωνικοποίησης, έγραψαν, γράφουν και θά συνεχίσουν να γράφουν γιά τίς κατηγορίες και τά διάφορα στάδια διαδικασίας τής.

Έκτός από τήν Galitzi¹² πού γράφει γιά «οικονομική», «τεχνική», «πολιτιστική» και «έθνική» άφομοίωση, τόν Mayo-Smith¹³ πού γράφει και αναλύει «έξωτερική-έσωτερική και δημιουργική» άφομοίωση, και τόν Eisenstadt¹⁴ πού γράφει γιά «πολιτιστική άφομοίωση» (acculturation) και «θεσμική διασκόρπιση» (εξαφάνιση τών θεσμών-institutional dispersion), υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός κοινωνιολόγων και κοινωνικών έπιστημόνων πού αναλύουν τίς διαφορές ανάμεσα στά είδη τής άφομοίωσης και τών διαδικασιών τής.

Οι κυριότερες κατηγορίες άφομοίωσης γενικά είναι ή «δομική ή κοινωνική άφομοίωση» (structural-social assimilation) και ή πολιτιστική (cultural). Η κοινωνική ή δομική υποδηλώνει τήν *τέλεια* είσοδο τών μεταναστών στις κοινωνικές ομάδες, οργανώσεις και θεσμικές δραστηριότητες τής χώρας προορισμού. Η πολιτιστική άφομοίωση υποδηλώνει από τό άλλο μέρος τήν άφομοίωση τους στό βαθμό πού έσωτερικεύουν και εκφράζουν στά περισσότερα αλλά όχι σε όλα τά επίπεδα, τά νοτιο-αφρικανικά πρότυπα και άξίες, χωρίς να έχουν αποβάλει τελείως βασικά χαρακτηριστικά τής παλιάς κουλτούρας. Τι συνβαίνει μέ τά νέα μεσοαστικά στρώματα τών Έλλήνων μεταναστών στη Ν. Άφρική; Όπως έχω ήδη αναφέρει, τά βασικά χαρακτηριστικά και οι κυριότεροι συντελεστές γιά τήν πλήρη άφομοίωση τους είναι:

- α) Οικονομική θέση και επαγγελματική άποκατάσταση στη Ν. Άφρική, πού σημαίνει ύψηλό δείκτη δομικής άφομοίωσης, επαγγελματική κινητικότητα, πού πολλές φορές συνοδεύεται από σταδιακή εξαφάνιση τής «έθνικής ταυτότητας», καθώς επίσης και οικονομική άνοδο σάν καθρέφτης δομικής άφομοίωσης.
- β) Έκπαίδευση: Η αυξανόμενη συμμετοχή τών νέων γενεών μεταναστών στό νοτιοαφρικανικό εκπαιδευτι-

9. Vlachos Evangelos, *The Assimilation of Greeks in USA*, National Centre of Social Research, Greece (1968).

10. Tavouchis Nicolas, *Family and Mobility among Greek-Americans*, National Centre of Social Research, Greece (1972).

11. Courvetaris Georg., *First and Second Generation Greeks in Chicago*, National Centre of Social Research, Greece (1971).

12. C. Galitzi, *A Study of Assimilation among the Romanians in USA*, New York, 1927.

13. R. Mayo-Smith, *Emigration and Immigration: A study in Social Science*, New York, 1895.

14. Eisenstadt, *The Absorption of the Immigrants*, Glencoe, 1955.

- κό κύκλωμα υποδηλώνει δομική ἀφομοίωση.
- γ) Ἡ γλῶσσα, σάν θεσμός, μοιάζει νά ἀποτελεῖ στή σημερινή ἐποχή τή μόνη διαφορά ἀνάμεσα στούς «Ἕλληνες» καί τούς «ΝοτιοαφρικανοἝλληνες», ὅπως τοὺς ἀναφέρουν οἱ γηραιότεροι. Στή δομική τῆς διάσταση ἡ ἀγνοία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπό ὀλοένα μεγαλύτερο ποσοστό νέων υποδηλώνει τή δομική ἀφομοίωσή τους στή νοτιοαφρικανική κοινωνία.
- δ) Στό θρησκευτικό ἐπίπεδο, ἡ δομική ἀφομοίωση υποδηλώνεται ἀπό τό ὀλοένα χαμηλότερο ποσοστό νέων πού συμμετέχουν στίς ἐκκλησιαστικές λειτουργίες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, καθώς καί τήν ἀπορρόφησή τους, σέ ἰκανό ποσοστό, ἀπό ἄλλες ἐκκλησίες.
- ε) Στό θεσμό τῆς οἰκογένειας, ἡ δομική ἀφομοίωση θά

μποροῦσε νά προσδιοριστεῖ ἀπό τήν ἀπόρριψη τῆς παραδοσιακῆς πατριαρχικῆς οἰκογενειακῆς δομῆς καί τῆ δημιουργία καινούργιου εἶδους σχέσεων βασισμένου στήν ἰσότητα τῶν φύλων, ὅπως ἐπίσης καί στό ὀλοένα ἀξάνομοιο ποσοστό μικτῶν γάμων.

Ἀπό τά γεγονότα πού παράθεσα παραπάνω νομίζω ὅτι στήν ἐρώτηση «δομική ἢ πολιτιστική ἀφομοίωση τῶν νέων» μικροαστικῶν στρωμάτων τῶν Ἑλλήνων τῆς Ν. Ἀφρικῆς, ἔχει δοθεῖ ἀπάντηση.

Νομίζω ὅμως, πῶς ἡ σημαντικότερη ἐρώτηση πού προκύπτει ἀπό ὅλη τούτη τήν ἐργασία εἶναι μόνο μία: «Πῶς θά μπορούσαν οἱ Ἕλληνες νά παλέψουν ἐναντία στήν περιθωριακότητα; Καί νομίζω πῶς εἶναι μιά δύσκολη ἐρώτηση. Ἴσως μιά ἐρώτηση χωρίς ἀπάντηση κάτω ἀπό τίς σημερινές συνθήκες.